

Het jaar 1561

De Heresie te Poperinge

Roger Blondeau schrijft in zijn boek 'Geuzen in de Westhoek' het volgende:

Midden in de nacht van **4 op 5 januari 1561** trok hij – Titelmans - met twee helpers en de procureur-generaal, alsook de deurwaarder van de raad van Vlaanderen, begeleid door elf gewapende dienaars en een geestelijke, vanuit Ieper naar **Poperinge**, waar zij omstreeks 4 uur in de morgen aankwamen.

Verscheidene verdachten, die door een spion waren aangewezen, werden van hun bed gelicht, onder meer **Arnoudt Borry, Christiaen Dobbels en Stan Beugrandt**, maar men slaagde er niet in de hand te leggen op **Robert Vergelo en Gelein Moenaert**, die tijdig waren gevlucht. Doch in de nacht van de 19 de op de 20ste januari hield Titelmans een nieuwe razzia te Poperinge en Vergelo, die in de overtuiging leefde dat na de overval van de 5de januari de vlaag was geweken, werd nu met anderen, waaronder **Jan vanden Berghe**, aangehouden. Enkele dagen later arresteerde men er nog **Eustaes Hazebaert**.

Op 3 februari 1561 zwoeren Robert Vergelo en **Jan den Berghe** samen met hun echtgenoten en **Eustaes Hazebaert** hun geloof af, eerst in een van de Poperingse kerken en de volgende dag voor de stedelijke overheid.

Brueghel zelf maakte een tekening die de titel meekreeg van 'Deken van Ronse' waarin verschillende 'zotten' een keisnijding krijgen.

Slechts twee afdrukken zijn bewaard gebleven: de eene maakt deel uit van de verzameling Thysiana te Leiden, de andere berustte vroeger in het Rijksmuseum te Amsterdam en behoort thans tot de bibliotheek van de hogeschool van Leiden. Onder laatst vernoemden afdruk stat

met de hand geschreven: 'Den deken van Ronse in Vlaenderen'. Bijschrift, dat dus niet in de plaat gesneden werd.

De deken van Ronse en twee andere bevoegde heelmeeesters gaan hardhandig te werk. Drie patiënten aan hun leunstoel gebonden, zitten onder het mes of de nijptang. Ze huilen of grijnzen van de pijn. Vooraan op een stoeltje zonder leuning ligt de hamer en ander snij- of kerfalaam.

Te midden van de kamer zit een keikop, reeds geopereerd, het hoofd omwonden, die meewarig naar zijn huilende lotgenoot nederziet. Op de rug van zijn leunstoel zit een uil, als teken der wijsheid of was het dwaasheid?

Ondertussen hebben de drie heelmeeesters het zeer druk; want de eene na de andere komen de zotten binnen, grimbekkend of schreeuwend als bezetenen, een man is de kamer binnengelopen, buiten adem van de zware last, die hij te dragen had, want op zijn rug zit een zwaarlijvige gek, met een hevige knobbel op het voorhoofd.

De wanden van de ruime zaal zijn behangen met allerlei ijselijk gerief: een mes, een schaar, een borstel, een verbandlinnen, en links naast de deur hangt een zwaar bezegeld perkament met de handtekening; Bruegel inven 1557.

Brueghel was er dus vroeg bij om Titelmans te portretteren. Titelmans zou de heresie toch niet tegenhouden.

Pauwel Heinderycx schrijft in zijn jaarboeken verder:

Het fenijn van die leere drongh dagelickx meer ende meer door, ende de ketters begonden hun soo te verstouten, dat sy ten jare **1561** gedaen hebben eene predycatie op een sondagh ten tyde der hoochmisse, tot **Nieuwkercke** op de maerkt, in de tegenwoordicheyt van een grooten toeloop van volck. Dat was d'eerste heretiecksche predycatie die in West-Vlaenderen in 't openbaer gedaen is geweest.

Wat nog erger was, was dat ze ook een soort 'brandbrief' legden op de 24ste maart 1561 in de preekstoel te Hondschote.

Eigenaardig genoeg begon de brief als volgt:

Hertoch Frederick van Nausburch ende joncheere Gheert van Sevenberghe, curvorsten.

Ghebich an der borghers der stede van Hondscote.

Datstu zou believeen nich meer zo ongenadich dootst der onnosel broeders – du hebst er noch ghevaen, zo wy ghehorst zichten haven, 7 of 8 der leere Calvynij, - dies wy u zichen datstu zult erbaermen, los gantsch up straet – ofte eustu branstet eene van der zelve leere, noch zalst comenen en helpen dyleeder uwe Paesfeest houwen, met ghelycksaem veertich benderen knichten ende der hondert benden peerden, ende du halst branden met vier inder uwe stadt, als der arme broeders ghedaen hafft, - men zal u erbrannen ghelick ghy erbrant hafft, - hebstu ongenadelyc der armen broeders ghebranst en haers bloet verghoten, zo zals men u ghelicqen ongenadelic verbranden en uwer gantscher bloetadighe stadt – ghelycksaem wy der stad Brugghe, Fueerne, Berghe, Belle, Ryssel, Dorneke, Ypre ende noch ander bloetdorste stichten verbranden zullen.

Ende wy haven verstaen dast er is een phaf – pape – in Ronsen – *Titelmans* – die wy verbranden zullen zeer onghenadelic en noch meer phaffen die bloetdorstich zyn in dat West Flaendren. Ghelycksaem ghy hebst tghesopt het bloet der armen broederen, zo zullen wy upsoppen uwer bloet. Nicht erghers ghy eersaemighe burghers der stad, voorghesicht dan datstu erbarmich zyt, ghelycksaem u hemelsche vatter erbarmich is, ofte anders daer en zalst nicht een letter faelen der woorden voorghesicht.

Overgheset in Nederlandsche spraeke bin de stadt Amsterdam, by laste der doorluchtighen heeren boven ghesicht, ende aldaer ghecopiert den 1sten van maerte, by my boode, van desen brief, last hebbende te berichten bin der stadt Hondtschoote.
Onder stondt: de straf der stadt: Vier! Sweert!

25 februari 1560 – n.s. 1561 – Renten godshuizen - Resoluties A – Folio 92

Gheconsenteerd kercken, disschen ende godshuusen te laten lossen, alle renten van xij schele sjaers nederwerts voor den penning xx – avtum den xxv in sporcle 1560

25 Februari 1560 – n.s. 1561 – Bier - Resoluties A – Folio 92

Gheordonneerd ende ghestatueerd dat de brauwers voordan heurlieden ghesteken bieren zullen moghen doen vercoopen ten prysen dat die ghestelt werden byden officieren in keurbroeders huusen, ende er beynamen zynde als daermen gewone es cleen bier oft dobbel bier te trecken in kannen; oft andere gheen herberghe zijnde ende daer te voren gheen ander bier in en es oft oock datter gheen ander inghedane en werd voor ander stond tzelve - ghesteken bier vuytghevent werd van yghelick diet begheren zal ten gesteken pryse zonder datmen yemand dat ontzegghen mach oft

Folio 93

Buyten de stede vaeren noch oock in onghereede oft onbequame plaetsen legghen – elck point up de boete van iij pond parisis ende arbitraire correcite ter discretie vande wet
Actum by wetten ende raden den xxvste in sporcle lx

Es oock toeghelaten ende gheconsenteerd den brauwers dezer stede dat zij voordan ten wederroupen van de wet zullen moghen brauwen **dobbel crabbelare** ten pryse van vj pond parisis de tonne voor den brauwer – zonder die texcederen ende staende ter warrandatie vande officieren van de biere ende broode als andere bieren, - behoudens dat zy brauwers de stede te vollen voorsien houden van huerlieden ghebrauwen dobbelen biere ende crabbelare op de dobbele boete van lx schele parisis ende voort ter discretie van de wet.

Verbiedende den zelven brauwers meer dan een bier te maken van eender brauwste op de voorseide boete ende arbitraire correctie ter discretie van de wet.

Van welcken bier van vi pond parisis de tonne – de herberghiers dezer stede zullen moghen verwoopen elcken stoop drie schellingen parisis betalende impost ghelick den crabbelare ende xxx schele parisis van assise op de tonne behoudens dat zy oock crabbelare inne hebben zullen – op pene daerop wie bevonden ware vande zelven dobbelen crabbelare indoende ende gheen wynckeke crabbelare hebbende ende *Darparels* houdende telcx gheriefve ter tappe loopende op de boete van lx schele parisis

Ordonnerende wel expresselick de werden, herberghier ende taverniers alle heurlieden maten te doen gaugieren ende heurlieden kannekens pinnen op de boete van doude keuren wanaff men visite doen zal naer de costume in dien gheobseert – Eodem

8 maart 1561 – Draperie - SAP – nr. 467 – folio 93 – 94

1 - Gheordonneerd ende ghestatueerd by burghmeesters, schepenen ende raed deser stede dat men voordan alle de poortekens van den bayen vernayen zal als die te loye commen, up de boete van 5 schellingen parisis. Actum den viij de in maerte lx

2 - Ende zoo wanneer eenghe bayen meshandelt commen in teerheide, durmaecthede oft meshamelehede zullen de officieren die moghe pynyeren met aftrecken van i oft beede de lyst en t'heurliedder discretie.

3 - Item, gheordonneerd dat men voordan de bayen commende omme heurlieden beilloot ende ghelyck van coleure wesende ende onghestrypt, tuyten met een R omme rood gheverwet te zyne.

Dit artikel is gebarreerd en vervangen door het artikel hierna volgende

3 bis – item, dat voordan alle bayen die men zal willen rood verwen zullen wezen eenparich van coleure ende zonder strypen, die men tuten zal met een R ende anders gheene, up de boete van 20 schellingen parisis ende anders ter discretie van de officieren.

4 – verbiedende oock eeneghe bayen rood te verwen die stekelharich zyn, up devoorseide boete ende correctie

5 – Es oock gheordonneerd ende verboden allen drapiers dat zy des vrydaeghs up de halle nyet meer dan elck een plaetse oft plecke becleeden en zullen up de boete van 20 schellingen parisis d'een helft voor den bevynder ende d'ander helft voor den aermen.

6 – Ordonnerende den voornoemde drapiers die ter hallen zullen willen commen te loten omme dezelve oft beste plaetsen van zes weken te zes weken up versteken te zyne van lote ende achteran te stane.

De opgraving van de 'Douckhalle' te Poperinge

7 – Geordonneerd ende andermael scherpelick verboden eenyeghelick, wye hy zy, den tesorier deser stede, eengehe justicieren oft officieren, van hoe cleene officie het zy, van den misnten totten meersten, ter cause van denzelven heurlieden officie ende exercitie van dien eenighsins te injurieren met woorden ofte werckene, up de boete van twee mael 60 schellingen parisis ende arbitrairlick gecorrigeerd te zyne naer de gheleghentheide van den faiecte ter discretie van der wet; in 't overtuyghen van derwelcke injurie den gheinjurieerden officier gheloofd werd by zynen eede; welcke beote die hy zal mogen overgheven te bancke zonder breedere. Ende de injurie gheschiedende by onghegheede kinderen, zal men de boete verhalen up vadere ende moedere, byvende dezelve niet min ter voorseide arbitraire correctie.

8 – Gheordonneert ende ghestatueerd dat de gouverneurs van den vullambachte voordan zullen hebben 5 schelingen van elcken gheschille (dat voor hemlieden commen zal) ten costen van den onghelycke, wanaff den heere ten instelle 't verschot doen zal, behoudens dat zy, gouverneurs, t'elcken berechtdaghe zullen wezen ten minsten huerlieder vierdere.

9 – Consenterende den voorseide officieren van den vullambachte heurlieder verboden van yemands werck stille te doen staene oft anders te doene by 2 van hemlieden zonder meer van noode te wezen, die danoff heffen zullen voor salaris 4 schellingen parisis te verlegghen ende pericle als boven.

10 – Verbiedende eenyeghelick vuldere te gane oft wezene uuyten comme zonder schortcleed oft behoirlick schamelcleedt, up de boete van 5 schellingen parisis, t'elcker reyse ten prouffyte van den gouverneurs van den ambachte.

11 – Ordonnerende voordan den vulders dat zy alle de bayen ruwen zullen ten minsten vier daghen, up de boete van 60 schellingen parisis.

Es ooc gheordonneert ende verboden alle drapiers dat zy des vrydaghs op de halle, nyet meer dan elck een plaetse ofte plecke becleeden en zullen, op de boete van 20 schele parisis, waarvan d'een helft voor den bevynder ende d'ander helft voor de aermen.

Ordonnerende de drapiers die ter halle zullen willen commen, te loten omme de beste plaetsen, van zes weken te zes weken, up versteken te zyne van lote ende achteren te staene

Op de 22ste april 1561 wordt het volgende artikel nog bijgevoegd: Geconsenteerd de baydrapiers te doene an de bayen voortan 2 loden omme 't opperlood inne te munten mindere nochtans dan de loden van de groote lakenen.

8 maart 1561 - Vlees in de halle – Resoluties A – folio 94
--

Gheordonneerd ende verboden dat nyemand - wye hy zy – keurbroeder oft vremde en zal moghen staen omme te venten te legghen, noch oock venten ofte vercoopen bin den keure dezer stede **eenigherande vleesch**, hy en zyt inwonende keurbroeder ende omme tzelve vercoopen binnen de halle dezer stede tzynder ghelootten plaetse omme de welcke hy zal moeten lot ghenyeten ende nemen ghelyck ander vleeschauwers vuytghedaen **bakenvleesch, bliecken** ende voorts naer tinhouden vande xxi artickelen van den keure van de officieren van de beke.

Concenterende niet min eenyeghelick – wye hy zy – te vercoopen ter mart alderande vleesch, gheen ghezondert, jeghens de drie zonderlinghe hoochtyden als Passchen, Sinxen ende kerstmisse, te weten den ij laetste daeghen te voren zonder prejudicie van den voorseide keure – staende nyet min tzelve vleesch te warandatie vande voorseide officieren – Eodem quo supra

Bakenvleesch: Het vette rugstuk van een varken, en ook het geslachte of levende dier zelf. Naast baak komt ook 'bak' voor zoals in de samenstelling: 'een bakbeest'.

Blijk: kleine zoetwatervis of jonge haring

7 april 1561 – De bisschop van Ieper in het verweer

Op de 7de april 1561 kwam de bisschop van Ieper, preken tegen de ketters en dat voor veel volk te Hondchoote.

Hoewel Poperinge niet uitdrukkelijk vermeld werd in deze brandbrief; zal men zich hier toch ook aangesproken gevoeld hebben.

De bank van Martinus Rithovius – bisschop van Ieper – te Riethoven

Een retroacte uit een dossier van het jaar 1694 - SAP 162A - Nummer 34

Extrait vuyt het register van weese goedynghen onderhouden voor burhgmeesters ende schepenen van Poperynghe alwaer onder staet het naervolghende :

Vooghden vanden kinde van **Moris Bavelaere - Clayken** - de cathelen commende vander doodt van vadere ende moedere -

vyfhondert zessenseventich ponden parisis clevende aen **Jheroon Bavelaere** te ghebruken zonder crois - voor de houdenesse van de weese ten wederroupen vande wet -

Item iijc iiijxx iiij pond in principalle van ij pond grooten sjaers weeseghelde loopende te croise ten laeste vande weechde van Pieter vande Valen ende Jan Dobbele -

eerst t'vde deel in een huys - erfve ende catheilen inde **Noordtstraete** daer den vadere overleed -

metten noordzyde **an t' vyverstraetjen** - de zuytzyde aende erfve van Jan van Rame - ghelast den disch met *niet ingevuld*

Item iij vierendeel elst - erfve ende catheel inden Hamhouck -

van noorden streckende onder t'eeckelst van Sinte Barbele - heeft noch xxiiij pond parisis sjaers commende by gifte van Gadifer Beke ende zyn huusvrauwe - grootheere ende groote vrouwe van de weese - te heffen ter laetste doodt - den pennynck xvj - men houdet by schepenen -

Actum den xij in april xvc lxj naer passchen - borghe Louis vande Goesteene - de weede heeft rustende onder de vooghden ijc lv pond xij schele parisis die zy vuytghegheven hebben te weeseghelde - 1562- borghe Jacob beke

Naer wettelicke collatie ghedaen jehens het voornoemde register is dit extrait daermede bevonden t'accorderen deser 22 februari 1692 -

Present dheer Frans van Damme ende dheer P. De Backere - schepen van Poperinghe - toorconde by eede - Jan Baptist Raulé

Roger Blondeau schrijft.

Op 22 april 1561 poogde een gewapende volkstoeloop te Belle de Calvinisten **Mahieu de Quidst** van Oostvleteren en **Hans de Clerck** van Merris, uit de handen van Titelmans en zijn medewerkers te bevrijden.

In mei 1561 bracht de pastoor van Nieuwkerke Titelmans op de hoogte dat 'in de bergen' een bijeenkomst van calvinisten was gehouden waar 4 à 500 personen aanwezig waren.

Titelmans ging inspectie gaan nemen te Belle.

Van uit de katholieke kant, werd de hervorming van de bisdommen verder gezet. Voor het bisdom Sint Omaars werd Guillaume de Poitiers benoemd, maar hij aanvaardde het ambt niet en in zijn plaats kwam de abt van de Sint-Bertinusabdij, de heer van Poperinge, Gerard d'Hamericourt.

22 april 1561 - De Geuzen

Roger Blondeau schrijft in zijn boek 'Geuzen in de Westhoek' verder:

Toen op **22 april 1561** een volksmenigte een paar protestanten wilde bevrijden uit de handen van de gerechtsdienaars te Belle, werden de dienaars aangevallen. **Andries Futsemael** stak een lange stok tussen de poten van het paard van een van Titelmans' medewerkers, zodat het te gronde ging.

In een brief van 13 mei 1561 gericht tot de Raad van Vlaanderen, beklagde Titelmans zich over de gevaren waaraan hij bloot stond en sprak hij zelfs van ontslag te nemen.

Maar dat deed hij zeker niet.

*Op de **16de mei** stuurde hij aan de Raad enkele getuigenissen over vergaderingen ... van menichte van volck die te Kemmel en te Nieuwkercke hadden plaatsgevonden. In voorzichtige bewoordingen maakte hij ook gewag van 'tpericle van mynen persoon'. Hij vond zichzelf bedreigd.*

Nu veel steun kreeg Titelmans niet.

*Toen hij in 1560 geen raad meer wist met een gevangene **Joos de Reux**, wendde hij zich tot de Raad van Vlaanderen om de rechtsprocedure te verhaasten. Als antwoord gaven de Raadsleden, dat ze daarvoor geen tijd hadden en hij zich maar moest behelpen met de daartoe aangewezen commissarissen!*

*Toen hij bij hetzelfde organisme op **16 mei 1561** om meer steun verzocht, bleef zijn smeekbede totaal onbeantwoord.*

*Op basis van zijn rapport diende de Raad van Vlaanderen op de **9de juli 1561** de landvoogdes mee te delen dat Nieuwkerke, Kemmel, Wijtschate, Dranouter, Reningelst, Steenwerk, Mesen en Hondschote 'sont fort infectez de plusieurs dammables sectes contraires a nostre sainte foy catholique.' Margaretha zond nog maar eens een zending naar de streek om de situatie te onderzoeken. Deze lieten weten dat zij in het Westkwartier zoveel ketters hadden aangetroffen dat de toepassing van de plakaten er een enorm bloedbad zou veroorzaken.*

De raad van Vlaanderen vroeg op 4 september dan ook aan Margaretha van Parma of de raadsheren en de procureur-generaal niet gematigd mochten optreden ten opzichte van de armen en eenvoudigen van geest die zich hadden laten misleiden.

Daarmee ging Margaretha akkoord.

23 juli 1561 - Schoolmeester – SAP 467 - Resoluties

Gheraemd by wetten ende raden datmen versieren zal den schoolmeester **Jan Maseman** datmen hem voortan ontseghd zulck pensioen als hy tot nu toe geheven heeft metghaders van immunitet van assyse

breedre dan dit lopende half jaer ende tzelve gheexpireerd zynde

zal ghebruken tgheheele huys daer hy nu woont **als plecke tot een scholasterye**

ende heffen in pensioen jaerelicx zesse ponden grooten zonder breeder oft eeneghe immunitet van assysen

Actum den xxij de in hoymaend xvc lxi

24 juli 1561 – Heerlijke rechten - SAP 467 – Resoluties A

Gheraemt ende gheaccordeert by burghemeesters, schepenen, raeden ende notabele deser stede dat men pachten zal ende nemen in eeuwighe cheynse

de **tollen, officien, meulnen, maten ende ander heerlycke rechten** jeghens mijn heere van St. Bertins ten zulcken ende redelicken ende bequaemsten middele ende nederen pryze als 't hemlieden vander wet moghelick werd,

evenwel ten somme van **1500 pond parisis 's jaers ofte 900 guldenen 's jaers** in erfvelicken cheynse zonder meer.

Actum in hoymaent 1561

Door alle heerlijke rechten te gaan pachten van de abdij van Sint-Bertins liep de stad Poperinge een groot risico. Anderzijds beschikte men daardoor ook een bijkomende autonomie omdat men zelf de verpachtingen kon doen. Het magistraat zal alleszins hier beter zicht gehad hebben op de solvabilitet van de mogelijke pachters.

24 juli 1561 – Proces van die van binnen en buiten balie – SAP 467 - Resoluties

Gheraempt by wetten, raden ende notabelen datmen alden diligentie volghen zal vuyt huerlieden gemeen name tproces jeghens heurlieden gheintenteerd by dien landslieden geseten buyten baillien ende op de heerlichede der stede van Poperinghe
Actum den xxiiij in july lxi

Augustus 1561 - Anabaptisten te Sint Jan – Ieper

*Te Sint-Jan, te Hoogensiecken, ontstond er een kleine kern wederdopers. Daar waren **Kaerel Potvliet en Syncken Haems, Lauwers vande Walle en Calleken Stryncx, Hendrik de Cock en Mayken Gheldhofs**. Zij woonden in één huis en trachtten zo de principes van een waarachtige doopsgezinde broederschap te realiseren.*

Op 2 augustus – anderen stellen 14 augustus – kwamen Titelmans en Nicolaas de Hondt met een gewapende bende. De andere vier, samen met een bezoeker, Antheunis Schoonevelt uit Waasten, werden aangehouden.

Syncken Haems deed afstand van haar geloof.

In oktober 1561 werden Kallenken Stryncx en Lauwers van de Walle verbrand. Op 2 mei 1562 volgde Antheunis Schoonevelt.

Mayken Gheldofs die bij de aanhouding zwanger was werd na de geboorte van haar kind op de 25ste juni 1562 terechtgesteld.

T'ieper

*Uit ' Bijdrage tot de Nederlandse Hymnologie van **Philip Wackernagel**"*

Eerste deel – Frankfurt am Main Uitgeverij von Hender & Bimmer – 1867.

*Uit dit boek dat ik dank zij **Daisy Lapeire** op het spoor kwam, zit dit prachtig en oud lied van een 'nest' protestanten bij Ieper in 1563.*

Een ander, ghemaect bij sommighe die Tleper binnen der stadt, om het getuygenisse Christi gevangen geseten hebben

Een nieuw liedenboek, verzameling van 1563, blad 191

1

Gheroert ben ick van binnen

Al om te maken bekent,

Hoe wij met hert en sinnen

T"Yper buyten stede bent

Sochten te leven in vrede,

Al nae de hemelsche stede

Was onsen wech seer excellent

2

Ghelt, goet, vrienden en maghen

Verlieten wij openbaer

Om dat wij al ons daghen

Christum souden volghen naer,
Jae oock ons eyghen leven
Hebben wij overghegheven en leefden
naer zijn woorden een paer.

3

Met t"werck van onse handen
Hebben wij ghewonnen ons broot
Wij en comen niet tot schanden
Maer door zijn ghenade groot
Wil God de zijne spijsen
Dies wij hem loven en prijsen
Die ons verlost met zijn bloet root.

4

Dit hebben de heeren vernomen
dorstende nae ons bloet
en zijn zeer haest ghecomen
en schenen bijna verwoet
ghelijck in Christum deden
vervolght men noch sijn leden
die t"quaet laten en doen dat goet

5

Met bussen, sweerden en coorden
quaemen sy wel voorsien,
maer wij als de onghestoorden
waren goed om bespien
werckende, hoort mijn verclaeren
met de vroukens, die bij ons waren
dat seer onlancx mochte gheschien

6

Sy quamen als ontsinde
al met een groot gheluyt
drynken, bevrucht met kinde,
liep haest ter dueren vuyt
sy was swaer ende banghe
sy hebben haer daer ghevanghen
daer was om hooren groot gheluyt

7

Chaerle liep uter dueren
meester Claes onbeschaemt
die sach men nae hem spueren
een bloot sweert dat niet en betaemt
daer hy mede heeft ghehouwen
vrienden, wilt toch aenschouwen
welck dat christenen zijn ghenaemt

8

Ghequets zijnde van desen
heeft hy hem noch ontwrocht
Mayken, ons vrouwe ghepresen
heeft noch haer kint besocht
de inquisituer, als man onsachte
heeft se ghegrepen met machte
met een bloot sweert bloedich bedocht

9

Sijnen aert hy daere wel baerde
bloethongherich ende blint
Maeyken, die haer vervaerde
besorcht zijnde voor haer kint
Wacht mijn kint, hoordemen haer spreken
Hem selven, soot is ghebleken
Heeft hy ghequets, als man ontsint
10

Piere, die ons quam besoecken
was oock in den bedwanck
niet ghestudeert in boecken
hy was int gheloove cranck
wij menschen hem bij desen
des heeren gheest ghepresen
diet hem can leeren eer iet lanck
11

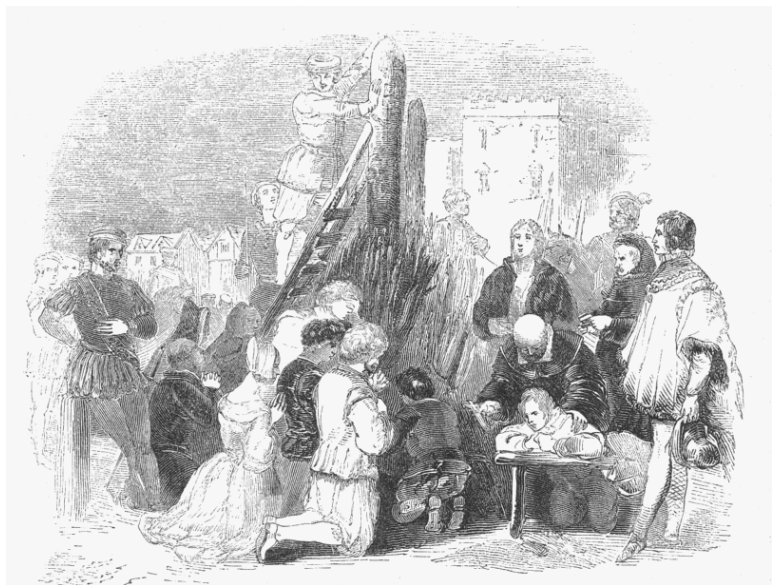
Die my quaemen bespringhen
sprack ick aen met goet bescheyt
de diefleyers, die mij vinghen
brochten my int huys gheleyt.
Ick sprack; vrienden, ghemeyne
dits om de waerheyt reyne
uit Gods woort, ict haer daer uytleyt
12

Anthoenvan Waesten gheboren
Die elck sijn liefde jont,
Quam ons, zijn vrienden vercoren,
Oock besten, hoet met ons stont
Om vertrecken hy Adieu seyde
Ut liefden dat hy noch bende
Dat was voor meester Claes een vont;
14

Calleken, seer goedertierich
Brochten in oock ghevaen
Altijts in liefden vierich
Om Christum vry nae te gaen
Wy troosten, soo dat behoorde
Malcanderen met Gods Woorde
Dat was, om hooren, al ons vermaen.
15

Hulpe ende troost tot dien stonden
Die was ons wel van noo
Sy hebben ons daer ghevonden
Nae de jinquistuers gheboo,
Op straete sy ons brachten
Met seer blyde ghedachten
Spraken wy de ghebuerkens soo:
16

Can iemant van ons doleren,
Hebben wy haer ghevraeght,
Datmen ons gaet persecueren?

Niemant heeft daer ghelaecht:
Dits om des Heeren name,
Wy en dervent ons niet schamen
Sprak Manken fijn onversaecht.

17

Nae t'stede in ons leyden,
Calleken heel onversaert
Die ghinck haer haest bereyden
Om te singhen, wort u verclaert:
Meester Claes als die ontstelde:
Dapostelen, dat hy vertelde
En songhen niet, hoe ghy u ghebaert?

18

Ick en wil oock niet dansen
Sprack hy, waerome singhet ghy?
En vreest niet dese hansen,
Sprack Thuen, suster, singt vry.
Calleken heeft daer ghesonghen
ick vant my oock ghedronghen
Om te singhen met herten bly.

19

T'Yper binnen de mueren
Sijn wy ghcomen daer naer,
Men sach ons gheensins trueren,
Dat bleeck wel openbaer
Wy songhen ende spraken,
Om Gods woort bekent te maken
Totten volcke vry, sonder vaer.

20

"t Volck quam by groote hoopen,
Elck heeft nae ons ghehoort,
Men sachse nae ons loopen,
De diefleyers leydden ons voort.
Ick sprack: in dien saysoene
Ten is van gheen quaet de doene,
Maer om t"beleven van Gods Woort

21

Enghe ende smal is de poorte,
Sprack Calleken, my wel verstaet,
Schict u naer de behoorte
Doet goet en verlaet "t quaet
Gaet, coopt nu testamenten
En vreest niet dese regenten,
Maer doet dat u "t woort Godes raet.

22

Al dat ik u verhale
dat is alsoo gebuert
nae 't hof al vander sale
leydden sy ons, maer onghetruert
als slachschaepkens devijne
en vreesden wy torment noch pijn,
maer dachten op wat eeuwich duert

23

Ick cant niet al vertellen
Oft spreekken op desen sanck,
Dus neemt mijn simpel stellen
Ut jonsten van my wel in danck.
In cootkens wy doen treden,
Daer wy den Heere aenbeden
Met spreekken ende met lofsanck

24

Ten heeft my niet verdroten,
Dat ick dit hebbe ghedicht,
Dat cot viercante ghesloten
Niet hebbende soo veel licht,
Om lesen oft om schrijven,
Int herte moeste dit blijven,
Tot my de Heere brocht in't licht.

25

Broeders en susters, wilt dincken
Op ons die ghevanghen zijn,
En ons tot hulpe schincken
U ghebeden op dit termijn,
Dat wy seer goederande
Ons lichaem tot een offerhande
God den Heere gheven sijn.

26

Hier mede wy u groeten
Met des Heeren vrede ghemeyn,
Die den druck can versoeten:
Bidt dien groot en cleyn,
Dat wy mueghen ydoone
Ontfanghen des levens croone
Te samen in des hemels pleyn?

4 september 1561 – Margaretha van Parma

*De raad van Vlaanderen vroeg op **4 september** aan Margaretha van Parma of de raadsheren en de procureur-generaal niet gematigd mochten optreden ten opzichte van de armen en eenvoudigen van geest die zich hadden laten misleiden.*

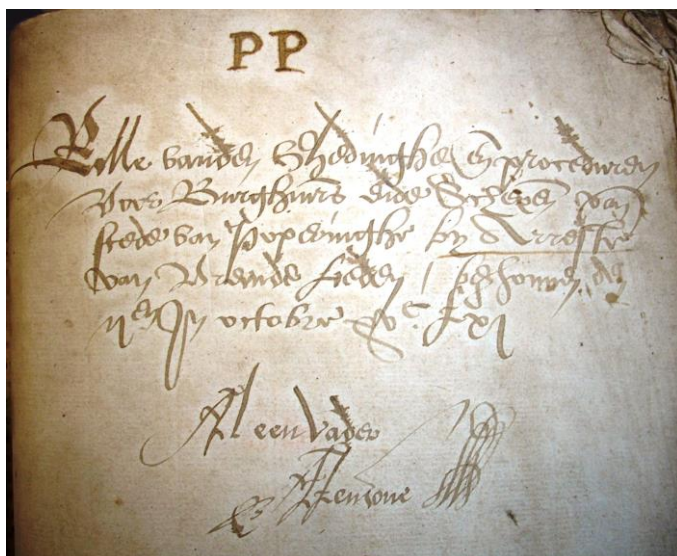
Daarmee ging Margaretha akkoord.

Daardoor voelde Titelmans zich dan weer bedreigd. Toen hij op de 27ste oktober 1561 bij Margareta van Parma een verzoek indiende om een lijfwacht van 6 wapenknechten – kwestie van onbedreigd zijn functie waar te nemen - werd dit door de landvoogdes niet ingewilligd.

Zij was van oordeel dat ze daarmee een gevaarlijk precedent zou scheppen.

In feite moet de beweegreden geweest zijn, dat ze terecht vreesde hierdoor de geest van verzet nog meer aan te wakkeren én bij de stedelijke overheden én bij de bevolking.

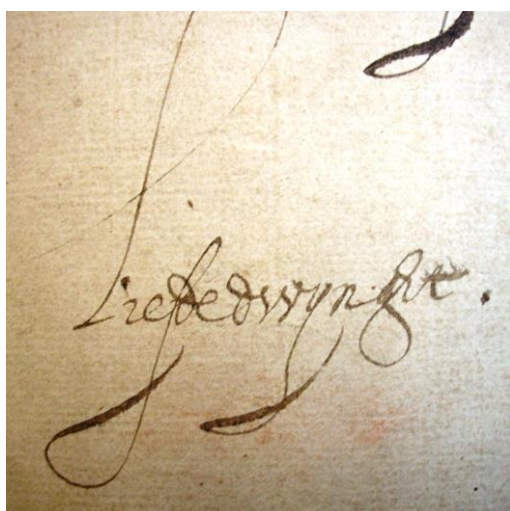
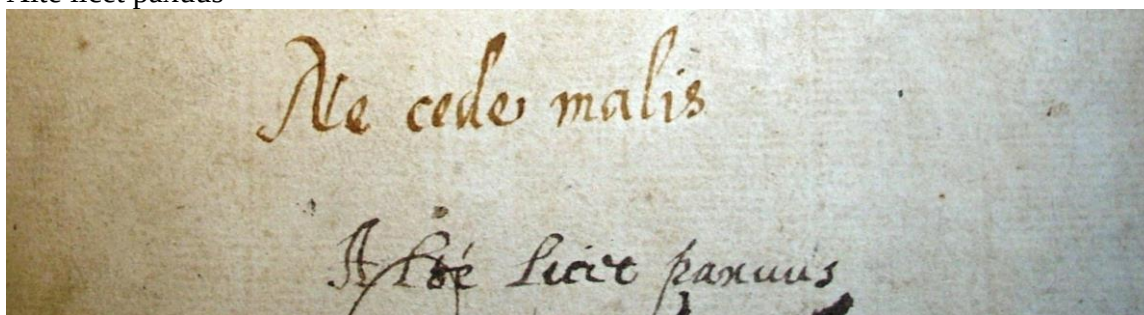
2 oktober 1561 – Titelblad Register arresten - SAP 247 register arresten
--

Rolle van den ghedinghen ende proceduren voor burghmeesters ende schepenen van de stede van Poperinghe by arreste van vremde lieden begonnen de ijde in octobre xvc lxi

Al een vader L. Jensone

Ne cede malis
Alté licet paxuus

Liefde dwynghet

9 oktober 1561 – Titelmans op zoektocht

Op de 9de november 1561 stuurt Peter Titelmans - zo schrijft De Coussemaeker - van uit Ieper een brief aan het magistraat van Sint Winnoksbergen. Het gaat hier in eerste instantie over Jan Matsaert, boekverkoper aldaar.

Eerwaardighe heeren, uut dien **Jan Matsaert**, boucvercopere, wuenende binnen uwer steen ghedachvaert gheweyst om voor ons tot Ypren in 't consistorie vander gheestelycken hove personelyck te compareren ende van zynen ghelove te verandwoordene, als suspect van heresien, up zeker boete ende payne, ende ten daghe dienende niet ghecompareert en es, in vermindertheyde van justice hem midsdien meer suspect makende, soe est dat wy ulieder heeren ende elcke nvan ulieder, soe verre he mangaet, versoucken van ons gheduchtiche heeren des

conincx ende onser officie weghe, dat ghy lieden, terstont arresteert oft doet arresteren alsulck goet, erve ende catheile, als ghy lieden bevinden zult den voorscreven Jan toe e behoren, tzelve by inventaris stellende ende bewarende totter tyt dat by ons daer up anders gheordineert zal weesen, ende indien ghy lieden den zelve te spreken coemt, zult hem vermanen justice te obedieren, hierinne alsulck debvoir doende dat wy cause hebbende ons van uwer diligencie te contenteren.

Ook de Poperingenaars moesten niet ver reizen om aan 'ketterse' literatuur te geraken.

Op dezelfde 9de oktober 1561 om 6 uur in de avond trok Titelmans met enkele helpers en wapenlieden naar **Poperinge**, waar ze de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen ontmoetten, die met de nodige gewapende mannen van Belle kwam. Ze trokken naar **Proven** waar dezelfde nacht, of beter in de vroege morgen van de 10de oktober **Hubrecht Ghys, Pieter de Smet, Hans Outers en Jan Doens** werden gearresteerd. Van daaruit gingen ze de pastoor van **Watou** ondervragen, die ervan verdacht werd afwijkende ideeën erop na te houden. In de vroege morgen van 12 oktober 1561 trokken de helpers van Titelmans weer naar Proven, op zoek naar de echtgenote van **Hubrecht Ghys**, maar de vogel was gaan vliegen, en in compensatie namen zij dan maar haar zuster mee. Op 23 december 1561 werd Ghys, als obstinaat ketter te Veurne **levend verbrand**.

11 oktober 1561 - Rethorieke Gilden - Resoluties A- Folio 94
--

Uytgesteld by de stede **zilveren pryzen** ter weirde van 128 oncen die de stede zal doen maken ende betalen theuren coste.

Daerby zal de zelve stede gheven alle de present wynen ofte schynckwynen die de overcommende gheselschepen ghepresenteert werden 't heurlieden discretie ende van reste van alle coste ordinaire ofte extraordinare daertoe staende, nemen de ghildebroeders van de grote **rethorieke** deser stede 't heuren laste ende zonder kosten van de stede mits dat zy ghildebroeders daervoren zullen moghen heffen van de kerckmeesters van de St. Janskerk 7 ponden groote, ende voorts zulcke gratuiteyten zij van de backers, brauwiers, vleeschouwers ende andere neringhen zullen connen ghewillichlick vercryghen.

Sint Andries gilde

Zoals we zagen in 1560 had de Sint Andriesgilde toen zijn octrooi van Filip II gekregen. Nu volgde dit besluit:

Gheconsenteert den hooftman ende gouverneurs van de Sint Andriesgulde te heffen van de stede de 10 ponden grooten hemlieden 't jaers 1542 toegheseid ten assistencie an de refectie van hemlieden doel, doelhuis, ende weiren ofte schermen, metsgaeders omme te stellen een bequaem schotterlick huus van denwelcken zy ghehouden werden de naercommers van de wet te doene behoorlicke rekenynghe ende bewys van 't remploy van dien.

Waervoren hem verkend heeft borghe ende principael **Pieter Van Stechele**, hooftman van de zelve ghilde.

Blyvende voorts de voornoemde ghildebroeders gelast te exhiberen de zelve ofte ghelycke requeste als zy alhier in de caemere eens gheexibeerd hebben, nopende de policie ende statuten van de zelve ghilde

Actum ter caemer den xiden in octobre xvc lxi

6 november 1561 - De Wildeman – Abdijschool – resoluties

Op 6 november 1561 kocht den doorluchtigen heer Gerard d'Hamericourt, 69ste abt van st. Bertinus te St. Omaars, een huis gelegen te Poperinghe, genaamd **de Wildeman**.

Gerard d'Hamericourt was reeds sedert 1545 abt van de abdij van Sint-Bertins. Hij had als zinspreuk 'Gestina Lente' of 'haast u langzaam' genomen.

Filip II benoemde **d'Hamericourt op 31 maart 1563** tot eerste bisschop van het opgericht bisdom van St. - Omaars, in vervanging van **Wilhem de Poitiers**, vroeger proost der collegiale kerk van Veurne, die weigerde die waardigheid te aanvaarden, of die, zoals anderen beweren, kwam te overlijden vooraleer hij er kon bezit van nemen.

Paus Paulus IV liet Gerard d'Hamericourt toe de abbatiale 'waardigheid' bij de bisschoppelijke te voegen. Hij leefde tot de 17de maart 1577.

Uit - Les origines du lycée de Saint-Omer : histoire de l'ancien collège (1565-1845) – leren we verder dat hij alles deed om de ketterij tegen te houden, zowel in zijn bisdom als in zijn stad die voor het merendeel reeds protestants was.

Ook in zijn eigen abdij was de ketterij binnen geraakt. Zijn eigen 'grainetier', de man die voor het graan en de tienden van de abdij zorgde, **Dom Falquez** bekende zich tot het Calvinisme. Daarnaast moest hij constateren dat in de parochie Saint Martin en l'Isle, Jehan Valois verdacht werd van ketterij.

Daarnaast was het zo dat zijn eigen broers zich tot het Calvinisme bekeerd hadden.

Hij trok zich de opleiding van de jeugd sterk aan. Hij begon een zondagsschool en creëerde een fonds gebaseerd op een rente van 150 pond, om een priester te kunnen betalen om aldaar catechese te houden.

Verder ijverde hij tot het oprichten van **een Jesuïetencollege** in Sint-Omaars. Hij startte in de lokalen van de abdij een college waar hij in eerste instantie 12 leerlingen – zonen van de burgerij van Sint Omaars - opving. Zij kregen van de bisschop niet alleen hun kost maar kregen ook een vergoeding om de lessen te volgen.

Naast deze twaalf leerlingen waren er ook 35 jongens die door de abdij onderhouden werden en dit zowel in Arcke, Herbelles, Acquin, Quelmes, Coyecque, Audenfort, Wisernes en Houlle.

In Houlle – in het Vlaams Holne – niet ver van Sint-Omaars herbouwde hij in de Scoendrewicqstraat het huis Ravensberghe waar hij een school inrichtte geleid door meester **Rogier de Scoten van Poperinge**.

Het zal ongetwijfeld **Rogier de Schottere** geweest zijn. Hij wordt een pedante en strikt katholieke man genoemd. Veel van zijn leerlingen, nadat ze geleerd hadden te lezen, te schrijven en te rekenen, gingen bij een meester werken en leerden een ambacht. Weinigen leerden echter voor priester.

Ook in **Poperinge** had Gerard d'Hamericourt blijkbaar dezelfde plannen. Hier kocht hij de Wildeman en wilde de studenten door de abdij laten onderhouden.

In het zelfde jaar 1561 vroeg de koning Gerard d'Hamericourt om bij te dragen aan de stichting van de universiteit van Douai. Ook dit initiatief steunde de abt. Leuven en Brabant in zijn geheel probeerden de oprichting van deze universiteit te voorkomen.

In de nacht van **5 op 6 november 1561** werd de Calvinistische boekencolporteur **Jan Hacke** uit de gevangenis van Mesen bevrijd. En paar dagen nadien werd de Calvinistische **Philippe Desbonnetz** uit de gevangenis van Armentiers gehaald en werd de gevangenis van Hondschote bestormd.

Op de 14de november schreef Titelmans een brief aan de landvoogdes waarin hij liet weten dat hij nog een dertigtal processen had af te handelen. Hij vroeg haar in voorzichtige termen of hij daarna niet kon ontslagen worden van zijn opdracht.

In zijn brief signaleerde Titelmans het bestaan van gemeenten van wederdopers in Ieper, Mese, Armentiers, Hondschote en eveneens te Poperinge.

De vergadering van Poperinge heeft hij kunnen verdrijven, doch zo schrijft hij 'hare leden zijn naar de omstreken van Armentiers en Hondschote vertrokken, - et en partie vagabondes - waar zij veel kwaads onder de eenvoudige lieden stichten'.

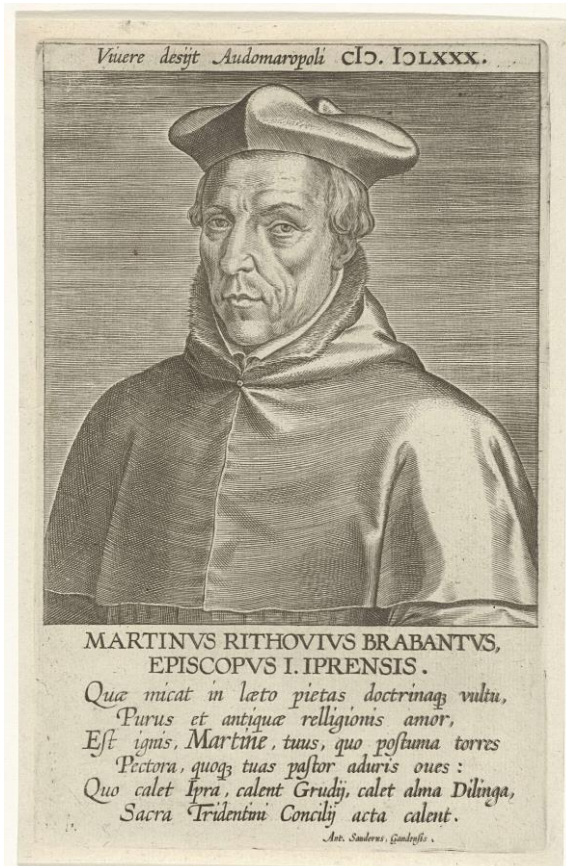
In die zelfde brief schreef Titelmans dat Lutheranen en Calvinisten, die in deze gewesten talrijk zijn, alle dagen naar Engeland trekken en van daar, voornamelijk langs Nieuwpoort terugkeren.

11 november 1561 – Blijde intrede van de bisschop van Ieper te Ieper

Martinus Rythovius werd in 1511 geboren te Riethoven (Noord-Brabant – nu Bergeyck) en zou op 9 oktober 1583 te Sint-Omaars sterven. Hij was dus 71 jaar oud toen hij bisschop van Ieper werd.

Hij was geboren onder de naam Martinus Bauwens als oudste van de negen kinderen van Boudewijn Bauwens en diens vrouw Lutgard.

In 1531 – op 20 jarige leeftijd ging hij in Leuven filosofie studeren en schakelde dan over op theologie. Hij werd priester gewijd in 1550. In de jaren 1550 – 1552 doceerde hij aan de universiteit van Dillingen in Duitsland maar door de oorlogsomstandigheden daar keerde hij weer naar Leuven. Hier promoveerde hij tot dokter in de theologie en werd er hoogleraar.

Hij werd benoemd tot bisschop van Ieper en deed zijn intocht in de Sint-Maartenskathedraal op de 11de november 1561.

Rythovius woonde in de loop van het jaar 1563 de laatste zittingen bij van het concilie van Trente. Op 7 februari 1564 was hij terug in Ieper en startte hier meteen een priesteropleiding.

Rythovius doorkruiste zijn diocesis om velen voor het katholiek geloof te behouden en anderen tot de katholieke kerk te doen terugkeren. Hij stelde onmiddellijk alles in het werk om de uitbreiding van het protestantisme tegen te gaan. Hijzelf was een oud-medewerker van de pauselijke inquisitie en vertrouwd met deze instelling en dus richtte hij te Ieper een bisschoppelijke inquisitierechtbank op in vervanging van de aldaar, sedert 1526 bestaande geestelijke vierschaar van het bisdom Terwaan.

Titelmans kon bijgestaan door keizerlijke commissarissen, zijn acties weer verscherpen.

In Engeland was 'Bloody Mary' gestorven in 1558 en was opgevolgd door haar halfzuster Elisabeth.

Filips II benoemde Rythovius later tot voorzitter van een bijzondere commissie van theologen die het bestuur in de Nederlanden moest adviseren hoe verder te handelen in zake de geloofsvervolgung zonder tot een verzachting van de plakaten te besluiten. Van 29 mei tot 8 juni 1565 vergaderde deze commissie maar haar aanbevelingen werden door de raad van state verworpen, naar de mening van deze raad ging de voorgestelde versoepeling van de ketterwetgeving haar niet ver genoeg.

Op de 14de november schreef Titelmans een brief aan de landvoogdes waarin hij liet weten dat hij nog een dertigtal processen had af te handelen. Hij vroeg haar in voorzichtige termen of hij daarna niet kon ontslagen worden van zijn opdracht.

16 november 1561 - Wol warranderen – SAP 467 - Resoluties A

[illegible]

A 4224 november 1561 n.s.

1561 *Filips, koning van Spanje, had op 13 oogst II. een verlenging van het recht van non-arrestatie in verband met de schulden van de stad Poperinge toegestaan aan de poorters en dit voor een periode van zes maanden. Op hun bede en mede door de recente kosten veroorzaakt door troepen in dit gebied, wordt dit voorrecht nogmaals verlengd voor 6 maanden.*

27 november 1561 – **Vettewariers** – folio 96 verso

Gheraemd by burgmeesters , schepenen ende raden dat men voortan alle vettewariers boeter, caes ende ander dieghelicke cleene **pennewaerde** vercoopende, zullen leveren tot ij ponden ghewichte ende van daer nederwaerts xiiij oncen een half **trois** voor elck pond ende die leverden, zullen alsoo wel de zelve cleen pennewaerde vercoopers als alle andere coopliden leverende boven de ij ponden, zullen ghehouden zyn te leveren xv oncen trois voor elck pond
Actum den xxvij ste in november 1561

Vettewariers: Handelaar in levensmiddelen, bepaaldelijk van wat thans kruidenierswaren worden genoemd, en in engeren zin van vette waar (boter, spek, olie, kaarsen, worst enz.
Pennewaerde: pennicwert, penincwert, pennewert, penwert, penewert, peenwert, pennincwaert, pennincwaert, pennincweert, pennincwaerde, pennincwairde, pennincwerde, pennincweerde, pennewert, pennincware – dus de waarde van één penning. – Dus kleine goedkope winkelwaar.
Trois: komt van ‘Troyes gewicht’. Troyes is een stad in Frankrijk. Hier is het dus een munt.

Op de 14de januari 1565 werd hierbij het volgende gevoegd:

Ordonnerende voorts strickelick **den ycker** dezer stede voordan voor elck boter ende caes daeruppe hemlieden verbeurende met ghelycke cleen pennewaerde nyet meer te ycken dan den ij pondsten van xiiij oncen trois hemlieden vettewariers andere als voorseid is elck byhouden scherpelick verbiedende voordan meer dan de **twee pond steen** hebbende in hemlieden huus van ghelycken oncen tpond maer indien zy van twee ponden opperwaert meerder oft zwaerder gewichte leveren moeten, werden behouden te doen ycken iij pond steenen ende van daer opperwaert zulcke steenen alst hemlieden believen zal, leverende het gemeene van twee ponden opperwaerts xv oncen trois van elck pond, volghende doude costumen ende slapers deser stede leeverende met ieder pond steen ende twee pondsten iij pond met ij iij oft meer twee pondsten omme iij vi viii ponden oft meer ghewichte vut te leveren tzelve hemlieden verbiedende by desen elck pont op de boete van iij pond parisis te verbeuren by elck van hemlieden telcken reke als tzelve by de voornoemde officieren bevonden werd, hebbende tderde van de zelve boete den anbringher ende dander derde den voornoemde officieren ghepubliceert ende vermaect de xiiij de in januari xvc lxiiij (*oude tijdsrekening 1564 – nu 1565*)

Steen: Een steen boter; het gewicht van boter werd dus in stenen uitgedrukt.

27 november 1561 – Draperie - Resoluties A folio 96

Gheraemd by burghmeesters, schepenen ende raden dat nu voortan de drapiers die reeden groote lakenen van loye, zullen moghen reeden ende drapieren bayen in vorste ende besloten tyden met twee getauwen,

ten wederroupen van den voornoemde burgmeesters, schepenen ende raden. Ende de baydrapiers gheen lakenen van loye drapierendee, maer alleenlick bayen, en zullen maer met een ghetauwe mogen bayen reden binnen denzelven besloten tyden ende vorsten.

30 november 1561 - Een nieuwe proost te Poperinge - Monasticon Belge – Tome III – Dom Ursmer Berlière

Lambert Davre, uit Namen, kwam in het klooster van Sint Bertins op de 4de maart 1546. Hij werd aldaar keldermeester en daarna proost te Poperinge. We vinden hem in deze bediening de 30ste november 1561 en op de 19de januari 1562. Hij kwam dan terug naar het klooster om groot prior te worden waar we hem terug vinden op de 18de juni en de 18de juli 1564. Hij stierf op de 2de mei 1570.

1 december 1561 – Huidevetterij op de oude markt - Halmen

*Op de 1ste december 1561 koopt **Jan de Reckemaker** doude – als voogd van de kinderen van **Jan Baert** van zichzelf maar dan als voogd van de kinderen van **Hendryck Ghyselbrecht** - een behuude hoofstede xde part in derffe van erffen – ende cathelen, **mitsgaders t’allaeme van de huttevetterye** staende up doude maert daer Jan Baert nu woent – streckende met de westzyde ant lant van **Clays van Bambecke** – tOosthende in de beeke – de zuutzyde an derfve van **Daeniel Cane** Omme de somme van tzeventich ponden grooten - Deze huidevetterij op de Oude Markt zou eeuwenlang nog een huidevetterij blijven.*

De Vachtplukkers van Poperinge

*In het jaar 1561 publiceert **Eduard de Dene** zijn ‘Testament Rethoricael’ beter bekend als de ‘Groten Adieu’. In dit lang gedicht neemt hij afscheid van zowat alle tseden van Vlaanderen waarin hij hen ook typeert met hun spotnaam.*

Hij begint met: Adieu poorters van Brugghe, adieu heeren van Ghendt

Adieu kyndren van Ypre wydt verre bekendt.

Wat verder gaat het als volgt: voorvechters van Cassele int speciale

Vachtplukkers van Poperynghe principale

Slaepers van Vuerne hebt oock huwen toer

Raepeters van Waes, elck end int generale

Adieu, eer ick reyse naer Adams moer .

In zijn ‘Schets eener geschiedenis van de stad Rousselare’ schrijft Frans De Potter” dat de rethorieke gilde van de ‘Zebaer Herten’ in het jaar 1561 deelnam aan het Landjuweel te Poperinghe.

Men vermeldde in de stadsrekening van Roesselare:

Betaelt die van de rhetorique deser stede commende van Poperinghe met huerlieders prijzen – VIII kannen wijns.

Het jaar daarop in 1562 – deden de Poperinghenaars zelf mee aan het landjuweel te Tielt.

In 1564 deden de Victorinen van Popeirnghe mee aan het landjuweel te Roesselare.

Op de 31ste december 1561 schreef Margareta de Parma een brief aan de bisschop van Ieper. Eerbiediglijk smeekte zij er – zo schrijft Opdedrinck – den seer eerweerden vader in Gode, onzen lieven ende beminden, den Bisschop van Yper – opdat hij alle parochiekerken van bekwame, geleerde en voorbeeldige pastors zou voorzien, die de registers hunner kerk, vooral

deze der communicanten, zorgvuldig schrijven, de zuivere lering der Rooms-Katholieke kerk prediken, de verdoolde schapen met iever opzoeken, over de zieken waken, christene scholen stichten, wier voorbeeldige meesters de goedgekeurden catechismus aanleren en hun leerlingen den zondag en op ten minsten twee weekdagen, ter kerk leiden.

Een maand nadien zond Margareta een tweede brief aan de bisschop. Hierin vroeg zij of hij aan alle zielenherders zou bevelen de huizen hunner parochie te bezoeken, de namen der huisgenoten aan te tekenen en allen tot het kwijten van de paasplicht op te wekken.

Zij vraagt hem ook opdat de pastors de namen van de personen, die ter parochie aankomen, zouden opschrijven en onderzoeken of die nieuwe parochianen van goed gedrag zijn en de Rooms Katholieke godsdienst aankleven.